

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

10 października 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Beata Janiszewska

SSN Mariusz Załucki

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 10 października 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej M. M. i B. M.

od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu

z 20 lutego 2020 r., I ACa 1406/19,

w sprawie z powództwa Bank spółki akcyjnej w W.

przeciwko M. M. i B. M.

o zapłatę,

**uchyla zaskarżony wyrok w całości i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania oraz
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Beata Janiszewska

Jacek Grela

Mariusz Załucki

[S.J.]

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 5 czerwca 2019 r. Sąd Okręgowy we Wrocławiu zasądził od pozwanych M.M. i B.M. solidarnie na rzecz powoda Bank spółki akcyjnej w W. 211 933,19 CHF z odsetkami umownymi w wysokości czterokrotności stopy kredytu lombardowego NBP, jednakże nie wyższymi niż dwukrotność odsetek ustawowych za opóźnienie, liczonymi od 209 486,83 CHF od 2 listopada 2017 r. do dnia zapłaty oraz oddalił powództwo w pozostałej części.

Wyrokiem z 20 lutego 2020 r. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu oddalił apelację.

Sąd drugiej instancji ustalił, że pozwani zawarli 19 lipca 2007 r. z Bankiem [...] spółką akcyjną w W. umowę kredytu hipotecznego nr [...]. Kwota kredytu wynosiła 105 424,21 CHF, nie więcej niż 234 424,21 zł na okres 330 miesięcy. Kredyt został wypłacony pozwanym w złotych polskich; w tej walucie był również spłacany. Kredyt został zaciągnięty na zakup działki budowlanej.

Z uwagi na fakt, że pozwani nie posiadali środków na wybudowanie domu na zakupionej działce, poszukiwali również kredytu na finansowanie budowy. Wówczas znajoma pozwanych I.H., zatrudniona u powoda, poinformowała ich, że mogą ubiegać się o kredyt u powoda; przy czym zaoferowała im jako najkorzystniejszy w CHF.

7 lipca 2008 r. pozwani złożyli wniosek o kredyt mieszkaniowy w wysokości 600 000 zł w walucie CHF, na budowę domu, w celu refinansowania ich zadłużenia z tytułu kredytu zaciągniętego w B. S.A. oraz na cel dowolny. Wybrali kredyt w CHF oferowany przez powoda, uznając go za korzystny. Jako załącznik złożyli oświadczenia (każdy z nich oddzielnie), na druku przygotowanym przez bank, że po zapoznaniu się z przedstawionymi przez bank warunkami udzielania kredytu zarówno w złotych, jak i w walucie CHF, EUR/USD oraz symulacjami wysokości płaconych rat zarówno w złotych, jak i w w/w walucie obcej, są świadomi ryzyka kursowego związanego z zaciągnięciem kredytu w walucie obcej, mogącego mieć wpływ na wysokość płaconej raty w okresie kredytowania i decydują się na zawarcie kredytu w walucie CHF/EUR/USD. Złożyli także oświadczenie, że zostali

poinformowani przez bank o ryzyku związanym z oprocentowaniem kredytu mieszkaniowego zmienną stopą procentową oraz są świadomi ponoszenia ryzyka w przypadku zaciągnięcia takiego kredytu. I.H. informowała ich, że rata kredytu może wzrosnąć, ponieważ kurs franka szwajcarskiego był wówczas bardzo niski, najniższy w historii.

13 sierpnia 2008 r. strony zawarły umowę nr [...], zgodnie z którą pozwani uzyskali kredyt w wysokości 274 680 CHF z przeznaczeniem na budowę domu oraz spłatę zobowiązań. Datę zwrotu kredytu ustalono na 6 września 2038 r. Wypłata miała nastąpić w transzach, a spłata w równych ratach. Kredyt został zabezpieczony hipoteką na nieruchomości pozwanych. 13 sierpnia 2008 r. pozwani złożyli zlecenie wypłaty kredytu: 200 000 zł na spłatę kredytu nr [...], 14 000 zł tytułem spłaty limitu, 43 660 zł tytułem uruchomienia kredytu.

14 sierpnia 2008 r. bank dokonał przelewu na konta pozwanych: w B. S.A. równowartości 103 487,33 CHF, w I. S.A. równowartości 7 071,07 CHF oraz w powodowym banku równowartości 22 051,62 CHF. Na rachunek pozwanych w banku I. S.A. wpłynęło w związku z tym 18 sierpnia 2008 r. 14 000,01 zł.

W piśmie z 18 sierpnia 2008 r. powód poinformował pozwanych, że w związku z wypłatą transzy kredytu wysokość raty płatnej 6 października 2008 r. wynosi 843,86 CHF. W kolejnych datach pozwani składali zlecenia wypłaty kolejnych części udzielonego kredytu.

27 grudnia 2013 r. został podpisany aneks nr 2 do umowy, w którym bank udzielił pozwanym 3-miesięcznej karencji w spłacie kredytu. Pismem z 7 kwietnia 2015 r. pozwani zwrócili się do banku o zawieszenie terminu płatności kolejnych 6-ciu rat kredytu na okres 6 miesięcy, tj. do 4 listopada 2015 r., uzasadniając swoją prośbę trudnościami finansowymi spowodowanymi rozwiązaniem umowy o pracę z pozwanym oraz wzrostem kursu CHF. 29 lipca 2015 r. strony podpisały aneks nr 3 do umowy, mocą którego bank udzielił pozwanym 3-miesięcznej karencji w spłacie rat kredytu. Od stycznia 2017 r. pozwani nie uiszczali rat kredytu terminowo i w pełnej wysokości.

W 2017 r. z inicjatywy pozwanych strony kolejny raz podjęły rozmowy w przedmiocie restrukturyzacji kredytu. Do restrukturyzacji nie doszło, gdyż pozwani nie podpisali przygotowanego aneksu.

Pismem z 27 kwietnia 2017 r. powód wezwał pozwanych do spłaty przeterminowanego zadłużenia. Bank poinformował, że brak spłaty zadłużenia we wskazanym terminie spowoduje wypowiedzenie umowy i postawienie całości należności w stan natychmiastowej wymagalności i rozpoczęcie naliczania od całości kapitału odsetek.

W rezultacie pismami z 7 sierpnia 2017 r., doręczonymi pozwany 28 sierpnia 2017 r., powód wypowiedział umowę i wskazał aktualne zadłużenie.

Udzielając kredytu pozwany powód dysponował potrzebną ilością CHF, które pozyskiwał z depozytów i pożyczek międzybankowych. Kredyt pozwanych był księgowany jako kredyt w walucie obcej - CHF. Kursy sprzedaży i kupna CHF ogłaszane były przez stronę powodową w Tabeli kursów. Kurs ten ustalany był i jest na podstawie aktualnych kursów walut na walutowym rynku międzybankowym i ma charakter rynkowy.

Pozwani w czasie trwania umowy nie ubiegali się o przewalutowanie kredytu ani nie zwracali się do banku o wyrażenie zgody na spłacanie kredytu w CHF. Po 26 sierpnia 2011 r. nadal spłacali raty w złotych polskich.

Sąd Apelacyjny uznał, że brak jest podstaw do stwierdzenia, by Sąd pierwszej instancji dopuścił się naruszenia art. 65 w zw. z art. 358 k.c. oraz art. 69 ust. 1 w zw. z art. 69 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (dalej: „pr.bank.”) i art. 58 § 1 i 2 k.c. Bank udzielił pozwany kredytu w wysokości 274 680 CHF, a zarówno kwota, jak i waluta kredytu zostały wprost przez strony określone. Zgodzić się trzeba ze stanowiskiem powoda, że sam fakt wypłaty i początkowej spłaty kredytu udzielonego w CHF w złotych nie zmienia jego walutowego charakteru, ponieważ waluta zobowiązania nie musi być tożsama z walutą świadczenia. Nie zawsze kwota kredytu udostępniona klientowi banku i wypłacona kwota będą tymi samymi kwotami, a co więcej, nie zawsze będą to kwoty wyrażone w tych samych walutach. Kwota została wykorzystana przez pozwanych w całości, tj. w zakresie 274 680 CHF. Sam fakt, że wypłata kredytu udzielonego

w CHF nastąpiła ostatecznie w walucie polskiej, na rachunki prowadzone w złotych, nie zmienia walutowego charakteru udzielonego pozwanym kredytu, jak również nie może przemawiać za brakiem oznaczenia świadczenia banku wynikającego z umowy kredytu.

Sąd drugiej instancji nie podzielił argumentacji pozwanych w zakresie naruszenia art. 58 § 2 k.c. przez jego niezastosowanie i pominięcie zarzutu nieważności czynności prawnej z uwagi na asymetrię ryzyka i powierzenie sobie przez bank prawa do kształtowania rozmiaru ryzyka walutowego pozwanych. Pozwani zawierając umowę kredytową byli informowani i mieli świadomość wiążącego się z nią ryzyka. Świadomie zatem zdecydowali się na niższe oprocentowanie, a tym samym na niższe raty, w zamian za poniesienie ryzyka kursowego. Podkreślenia wymaga, że ryzyko kursowe związane z zawarciem umowy o kredyt bankowy nie spoczywa jedynie na kredytobiorcy, bowiem banki również są narażone na ryzyko kursowe, przy czym kredytobiorcy narażeni są na ryzyko związane ze wzrostem kursu CHF, a banki udzielające tych kredytów na ryzyko związane ze spadkiem kursu tej waluty. Rację miał zatem Sąd Okręgowy wskazując w uzasadnieniu swojego rozstrzygnięcia, że zawarta przez strony umowa nie jest sprzeczna z prawem, naturą stosunku kredytowego ani z zasadami współżycia społecznego. Jeżeli zatem pozwani jako nieuczciwą i niesprawiedliwą uznali umowę z chwilą, gdy nastąpił znaczący wzrost kursu CHF, to sprzeczność umowy z zasadami współżycia społecznego zachodziłaby wówczas, gdyby którakolwiek strona kontraktu lub osoba trzecia w sposób naganny wprowadziła na rynek czynniki, które spowodowałyby wzrost kursu CHF w celu osiągnięcia własnych korzyści poza mechanizmami rynku ekonomicznego. Strona powodowa nie gwarantowała pozwanym, że wzrost kursu franka szwajcarskiego nie przekroczy określonej wartości, ani nie zapewniała ich, iż raty nigdy nie wzrosną powyżej określonego pułapu.

Sąd Apelacyjny uznał, że nie można podzielić argumentacji pozwanych, iż bank naruszył zasadę walutowości wyrażoną w art. 358 k.c. Sąd pierwszej instancji prawidłowo przyjął, że 13 sierpnia 2008 r. zgodne z prawem było zawarcie z umowy, w której zobowiązanie pieniężne wyrażone było w walucie obcej.

Zdaniem Sądu drugiej instancji nie można zgodzić się również ze stanowiskiem pozwanych kwestionującym dopuszczalność stosowania transakcji kupna waluty CHF przy wypłacie kredytu. Strona powodowa udostępniła pozwanym kredyt w CHF, jednakże to do pozwanych należała decyzja, na jakie konto zostanie przelana kwota kredytu. Skoro zatem skarżący zdecydowali się zaciągnąć kredyt w walucie CHF, lecz jednocześnie jego wypłata następowała na rachunki bankowe prowadzone w złotych, to dokonanie tej operacji związane było z zakupem u strony powodowej waluty PLN po kursie kupna z Tabeli Kursów, bądź też z wypłatą kredytu na rachunek bankowy prowadzony w walucie CHF, a następnie samodzielnym nabyciem przez pozwanych waluty krajowej. Rozliczanie kredytu w złotych stanowiło zatem realizację zgodnej woli stron co do sposobu wypłaty środków.

W ocenie Sądu Apelacyjnego abuzywność klauzuli *spreadu* walutowego, która nie odnosi się do przedmiotowo istotnych postanowień umowy, nie może prowadzić do podważenia istnienia tej umowy, tak jakby chcieli tego skarżący. Pozwani w całym okresie trwania umowy kredytu dokonywali jego spłaty - pomimo możliwości spłaty bezpośrednio w walucie kredytu - również w PLN. Pozwani mieli zagwarantowaną ustawowo możliwość dokonywania spłaty rat kredytu w CHF i nie byli zmuszeni do dokonywania wpłat w złotych polskich. Mimo tego jednak zdecydowali się w dalszym ciągu dokonywać wpłat w złotych polskich, co nasuwa przypuszczenie, że uznawali kurs CHF stosowany w powodowym banku za godziwy, udzielając w ten sposób następcej zgody na kwestionowane obecnie postanowienia umowne.

Powyższe orzeczenie zaskarżyli skargą kasacyjną pozwani, zarzucając naruszenie:

1. prawa materialnego, tj. art. 385¹ w zw. z art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „dyrektywa 93/13”) oraz art. 65 i art. 358 k.c. przez błędną wykładnię umowy i uznanie, że postanowienia odsyłające do tabel kursowych banku stanowią dodatkowe postanowienia spornej umowy kredytu, a umowa po usunięciu z niej tych postanowień nadaje się do wykonania w świetle jej treści oraz przepisów prawa krajowego oraz jej treści;

2. prawa materialnego, tj. art. 385¹ k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 oraz art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez niewyciągnięcie z braku związania postanowieniami umownymi wszelkich konsekwencji tak, aby konsument nie był związany postanowieniami nieuczciwymi a jednocześnie została przywrócona rzeczywista równowaga kontraktowa, a także przez podwójne zastosowanie niedopuszczalnej redukcji utrzymującej skuteczność czynności prawnej;
3. prawa materialnego, tj. art. 385¹ k.c. w zw. z art. 4 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej (tekst uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony) przez brak zastosowania orzecznictwa TSUE mającego zastosowanie w sprawie do oceny zakresu informacji o ryzyku walutowym przekazanych kredytobiorcom;
4. prawa materialnego, tj. art. 69 ust. 1 oraz art. 111 ust. 1 pkt 4 pr.bank. w zw. z art. 353 w zw. z art. 353¹ w zw. z art. 71 k.c. przez uznanie, że kwota oddana do dyspozycji kredytobiorcy na określony cel może nie być wskazana w umowie a nadto, że może zostać dowolnie określona przez bank, a przez to brak uznania sprzeczności umowy kredytu z ww. przepisami prawa;
5. prawa materialnego, tj. art. 385¹ w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zw. z art. 69 ust. 1 oraz ust. 2 pkt 4 pr.bank. oraz w zw. z art. 457 i 56 k.c. przez brak oceny z urzędu nieuczciwego charakteru warunków umowy określających system rat równych i skutkujących ruchomym okresem kredytowania, a w konsekwencji brak oceny czy umowa bez tych warunków spełnia wymagania art. 69 ust. 1 oraz ust. 2 pkt 4 pr.bank. oraz czy postanowienia dotyczące systemu rat równych są zgodne z art. 457 i 56 k.c.;
6. prawa materialnego, tj. art. 75 ust. 1 pr.bank. w zw. z art. 65 k.c. przez uznanie, że doszło do skutecznego wypowiedzenia umowy przy założeniu jej ważności, a także, że doszło do naruszenia przez kredytobiorców warunków udzielenia kredytu;
7. przepisów postępowania, tj. art. 232 k.p.c. przez brak przeprowadzenia z urzędu dowodu z opinii biegłego na wartość nadpłaty jaka wynika (nawet przy założeniu ważności umowy) z porównania rat uiszczonych przez pozwanych w Systemie Rat Równych i przy skróconym okresie kredytowania według postanowień umownych a ratami, które pozwani zapłaciliby przy założeniu, że postanowienia określające ten System Rat Równych nie wiążą pozwanych jako nieuczciwe i wobec tego kredyt powinien być być spłacony w pierwotnym okresie kredytowania, tj. 6 września 2038 r.,

a przez to raty kredytu powinny być niższe niż w rzeczywistości uiszczone i w konsekwencji kredytobiorcy na datę wypowiedzenia nie posiadali zaległości lecz nadpłatę wynikającą z zastosowania nieuczciwych postanowień dotyczących Systemu Rat Równych.

We wnioskach skarżący domagali się uchylenia zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty sprawy przez oddalenie powództwa, ewentualnie o uchylenie w całości tego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona.

Punktem wyjścia powinna być klasyfikacja kredytów oparta na kryterium waluty kredytu w kontekście art. 69 pr.bank. Otóż wyróżnia się następujące rodzaje kredytów:

1. złotowy,
2. walutowy,
3. indeksowany,
4. denominowany.

W nauce prawa wskazuje się, że kredyt walutowy (dewizowy) zaciągany jest w walucie obcej, spłata dokonywana jest w walucie obcej i w konsekwencji potwierdzenie salda przez bank także wyrażone jest w walucie obcej. Natomiast konstrukcja kredytów denominowanych lub indeksowanych do walut obcych wypracowana została początkowo przez praktykę bankową przed wprowadzeniem tych instytucji do pr.bank. Praktyka ukształtowała te kredyty jako udzielane i wypłacane w złotych – bank oddaje do dyspozycji kredytobiorcy kwotę pieniędzy w złotych przeliczoną w stosunku do waluty obcej. W konsekwencji wysokość rat kredytowych, a tym samym wartość zobowiązania kredytobiorcy uzależniona jest od kursu waluty obcej. Elementem wyróżniającym kredyt denominowany lub indeksowany do waluty obcej od klasycznego kredytu złotowego jest to, że wysokość zobowiązania kredytobiorcy, poza oprocentowaniem prowizją i opłatami, uzależniona jest od kursu waluty, do której kredyt jest denominowany lub indeksowany. Kurs jest więc wskaźnikiem waloryzacji zobowiązania kredytobiorcy. Podstawowa różnica między tymi dwiema szczególnymi kategoriami kredytu (denominowanym

i indeksowanym do waluty obcej) wynika ze stosowanych w nich odmiennych mechanizmów ustalania wartości kredytu i w konsekwencji wysokości zobowiązania kredytobiorcy. W kredycie denominowanym w walucie obcej punktem wyjścia do określenia wysokości kredytu jest kwota ustalona w walucie obcej. Kwota ta przeliczona według kursu tej waluty na złote ustala wysokość kredytu w złotych – w kwocie tej kredyt jest wypłacany. Wysokość zobowiązania kredytobiorcy ustalona jest jednak w walucie obcej. W kredycie indeksowanym punktem wyjścia jest natomiast kwota kredytu ustalona i wypłacana w walucie polskiej oraz przeliczana na walutę obcą, do której kredyt ten jest indeksowany. Równowartość kredytu w walucie obcej, także w kredycie indeksowanym do waluty obcej, jest więc uzależniona od kursu tej waluty. Wynik przeliczenia kwoty kredytu w złotych według tego kursu ustala bowiem wysokość zobowiązania kredytobiorcy indeksowanego do waluty obcej. Ustalenie wartości zobowiązania kredytobiorcy w trakcie spłat kolejnych rat kredytu odbywa się według mechanizmu wspólnego dla obydwu omawianych tu kategorii kredytu. Wartość raty kredytowej ustalana jest w walucie obcej i przeliczana jest na złote. Wynik tego przeliczenia ustala wysokość raty kredytowej w złotych. Niezależnie od tego, czy chodzi o kredyt denominowany, czy indeksowany do waluty obcej, podstawowym elementem wyznaczania wartości zobowiązania kredytobiorcy w złotych jest więc kurs waluty obcej. W rezultacie uzasadnione wydaje się traktowanie kredytów denominowanych lub indeksowanych do walut obcych, które spłacane są w tej walucie, jako kategorii odrębnej od kredytów złotych i kredytów walutowych.

Nie ulega wątpliwości, że z ustalonego stanu faktycznego – którym Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹³ § 2 k.p.c. – jest związany wynika, że strony zawarły umowę kredytu, w której podstawowym elementem wyznaczania wartości zobowiązania kredytobiorcy w złotych jest kurs waluty obcej. Nie jest to zatem kredyt walutowy, ani tym bardziej złotowy.

Ww. założenie przekłada się w konsekwencji na trafność zarzutów skargi kasacyjnej w kontekście aktualnej linii orzeczniczej sądów polskich i trybunałów zagranicznych, a które nie zostały uwzględnione przez Sąd *ad quem*.

Problemy zawarte w zarzutach naruszenia prawa materialnego zostały rozwiązane w uchwale składu całej Izby Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, w której wskazano, że w razie uznania, iż postanowienie umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć, że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów. Jeżeli w wykonaniu umowy kredytu, która nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bank wypłacił kredytobiorcy całość lub część kwoty kredytu, a kredytobiorca dokonywał spłat kredytu, powstają samodzielne roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia na rzecz każdej ze stron. W razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie. Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bieg przedawnienia roszczenia banku o zwrot kwot wypłaconych z tytułu kredytu rozpoczyna się co do zasady od dnia następującego po dniu, w którym kredytobiorca zakwestionował względem banku związanie postanowieniami umowy. Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, nie ma podstawy prawnej do żądania przez którąkolwiek ze stron odsetek lub innego wynagrodzenia z tytułu korzystania z jej środków pieniężnych w okresie od spełnienia nienależnego świadczenia do chwili popadnięcia w opóźnienie co do zwrotu tego świadczenia.

Nadto, niektóre zarzuty sformułowane przez skarżących doczekały się już wcześniejszych licznych wypowiedzi Sądu Najwyższego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W zdecydowanej większości prezentowane stanowiska zyskały powszechny walor. Warto więc ponownie przywołać ukształtowaną wykładnię zawartą chociażby w uzasadnieniach wyroków Sądu Najwyższego z 17 stycznia 2024 r. (II CSKP 1889/22) i z 6 marca 2024 r. (II CSKP 2223/22), w pełni adekwatną do okoliczności niniejszej sprawy.

Sąd Najwyższy stwierdził m.in., że klauzula ryzyka walutowego nie może funkcjonować bez klauzuli kursowej określającej przeliczenie zobowiązań stron celem ustalenia wysokości ich świadczenia. Z kolei klauzula *spreadowa* nie ma racji

bytu w umowie, w której nie zastosowano mechanizmu przeliczeniowego i wynikającego z niego narażenia konsumenta na ryzyko kursowe. W konsekwencji klauzule te składające się na przyjęty w umowach kredytowych mechanizm przeliczeniowy są ze sobą ściśle powiązane, a ich rozszczępienie jest zabiegiem sztucznym (zob. wyroki SN: z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22; z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22; z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22; z 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22; z 28 października 2022 r., II CSKP 902/22; z 28 października 2022 r., II CSKP 910/22; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; z 8 marca 2023 r., II CSKP 1095/22; z 12 kwietnia 2023 r., II CSKP 1531/22; z 18 kwietnia 2023 r., II CSKP 1511/22; z 8 listopada 2023 r., II CSKP 2099/22).

Klauzula przeliczeniowa określa główne świadczenia stron. Wykładnia art. 385¹ § 1 k.c. w kontekście pojęcia „głównych świadczeń stron” w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości. Klauzule przeliczeniowe zastrzeżone w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego do waluty obcej określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. m.in. wyroki SN: z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22).

Na takim stanowisku stoi też Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. np. wyroki: z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, OTP Bank Nyrt. i OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt przeciwko Teréz Ilyés i Emil Kiss, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-118/17, Zsuzsanna Dunai przeciwko ERSTE Bank Hungary Zrt, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, pkt 44).

Trafnie uznano w judykaturze jako niedozwolone klauzule przeliczeniowe (indeksacyjne) w umowie stron, pozwalające pozwanemu bankowi na swobodne ustalenie kursu walutowego, po jakim następuje przeliczenie uiszczanych przez

powoda spłat kredytu. Stanowisko o niedozwolonym charakterze postanowień, w których możliwość ustalania kursu (a zatem również wysokości świadczeń) zależy od arbitralnej decyzji jednej ze stron, jest już ugruntowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. m.in. wyroki: z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 48, i tam powołane orzecznictwo; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 334/22; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22).

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zostało już wyjaśnione, że wymóg, zgodnie z którym warunek umowny musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, powinien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (zob. wyrok z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Árpád Kásler i Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzalogbank Zrt., pkt 75; podobnie wyrok z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 45).

Klauzula przeliczeniowa nie jest jednoznacznie sformułowana, skoro na jej podstawie bank mógł swobodnie (dowolnie) ustalić wysokość oddanej do dyspozycji powoda kwoty kredytu w CHF, a on nie był w stanie z góry oszacować kwoty, którą miał obowiązek świadczyć, a przewalutowania określał jednostronnie bank (zob. m.in. wyroki SN: z 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013, nr A, poz. 4; z 15 lutego 2013 r., I CSK 313/12; z 10 lipca 2014 r., I CSK 531/13, OSNC-ZD 2015, nr D, poz. 53).

Inaczej rzecz ujmując, jednoznaczność postanowienia umownego to w tym kontekście także możliwość ustalenia treści stosunku zobowiązaniowego przez przeciętnego konsumenta. Nie chodzi więc jedynie o jednoznaczność językową, ponieważ postanowienia jednoznaczne w tym sensie mogą nie pozwalać na

określenie treści zobowiązań, a w szczególności rozmiaru przyszłego świadczenia konsumenta.

Uznanie, że postanowienia odnoszące się do przeliczania kwoty kredytu oraz uiszczanych spłat na walutę obcą są niedozwolonymi postanowieniami umownymi oznacza, iż zgodnie z art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c. nie wiążą one powodów. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć z reguły skutek w postaci „przywrócenia” sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku tego warunku (zob. wyrok z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Francisco Gutiérrez Naranjo i Ana María Palacios Martínez przeciwko Cajasur Banco i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA), pkt 61-62).

Wylimitowanie z łączącej strony umowy kredytu indeksowanego niedozwolonych postanowień umownych określających zasady przeliczania udzielonego kredytu na złote oraz spłat na CHF wymaga oceny, czy umowa w pozostałym zakresie jest możliwa do utrzymania. Dla oceny tej kwestii nie ma bezpośredniego znaczenia fakt, że wymieniona klauzula określała świadczenie główne stron (zob. wyroki SN: z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22; zob. też wyroki TSUE: z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 37; z 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, pkt 44).

Nie ma możliwości wypełnienia luki w umowie, powstałej na skutek usunięcia z niej klauzuli przeliczeniowej (art. 385¹ § 1 k.c.), przez odwołanie się do mechanizmu ustalania kursu walutowego przewidzianego w art. 358 § 2 k.c., tj. przyjęcia na potrzeby wyliczeń średniego kursu NBP. Jak wynika z jednolitego orzecznictwa Sądu Najwyższego odnoszącego się do postanowień niedozwolonych stosowanych

w umowach kredytu denominowanego i indeksowanego, w takim przypadku nie może mieć zastosowania art. 358 § 2 k.c. (zob. wyroki: z 25 maja 2022 r., II CSKP 650/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 48; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 1200/22; z 7 lutego 2023 r., II CSKP 1334/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; z 17 marca 2023 r., II CSKP 924/22; z 5 kwietnia 2023 r., II CSKP 1477/22).

Wskazany przepis w aktualnym brzmieniu wszedł w życie dopiero 24 stycznia 2009 r., w związku z czym nie mógł być miarodajny do określenia treści zobowiązania wynikającego z umowy kredytowej zawartej przed tym dniem. Artykuł 358 § 2 k.c. w nowej redakcji mógłby potencjalnie znajdować zastosowanie wyłącznie do stosunków ciągłych istniejących w chwili jego wejścia w życie. To zaś wymagałoby uznania, że stosunek prawny wynikający z umowy kredytu powstał, co należy jednak ocenić według stanu prawnego istniejącego w chwili zawarcia umowy. Przyjęcie, że umowa była nieważna lub bezskuteczna z powodu niemożności ustalenia wiążącego kursu waluty obcej w chwili jej zawarcia, oznacza, że stosunek prawny nigdy nie powstał, w związku z czym nie ma przedmiotu, do którego dałoby się zastosować wymieniony przepis.

Co więcej, zastosowanie art. 358 § 2 k.c. jest niemożliwe także z innego powodu. Przepis ten nie funkcjonuje jako całkowicie samodzielna jednostka redakcyjna, stąd jego rzeczywiste znaczenie należy odczytywać łącznie z art. 358 § 1 k.c. Zastosowanie art. 358 § 2 k.c. w kontekście § 1 tego przepisu jest więc wprost odniesione wyłącznie do przypadków, w których „przedmiotem zobowiązania” jest określona suma pieniężna wyrażona w walucie obcej. Podstawową założoną sytuacją jest w tym przypadku obowiązek spełnienia świadczenia bezpośrednio w walucie obcej, natomiast art. 358 § 1 k.c. przewiduje dla dłużnika upoważnienie przemienne zezwalające na spełnienie świadczenia także w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie lub czynność prawna sprzeciwiają się takiej możliwości. W przypadku umowy kredytu indeksowanej kursem CHF sytuacja jest inna. Spełnienie przez bank świadczenia w walucie obcej było od samego początku w zasadzie wykluczone, a kwota kredytu mogła zostać wypłacona wyłącznie w złotych (tak, trafnie, wyrok SN z 18 października 2023 r., II CSKP 122/23).

Z kolei w wyroku z 26 marca 2019 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wykluczył, aby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w umowach (C-70/17, Abanca Corporación Bancaria SA przeciwko Albertowi Garcíi Salamance Santosowi i Bankia SA przeciwko Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i Verónice Yulianie Rodríguez Ramírez, pkt 54). Oznacza to, że nieuprawnione jest zastąpienie przez sąd postanowień niedozwolonych innymi, co prowadziłoby w istocie do zmiany treści łączącej strony umowy. Możliwość takiej zmiany umowy przez sąd stoi w sprzeczności z celami prewencyjnymi dyrektywy 93/13, gdyż przedsiębiorcy wiedzieliby, że nawet w razie zastosowania klauzuli niedozwolonej umowa zostanie skorygowana przez sąd w sposób możliwie najpełniej odpowiadający ich woli, a jednocześnie dopuszczalny w świetle przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych (zob. też wyrok TSUE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W., R.W. przeciwko Bank BPH, pkt 68).

Wejście w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw, czyli tzw. ustawy *antyspreadowej*, którą dodano ustęp 3 do art. 69 pr.bank., w żaden sposób nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień we wcześniej zawartych umowach kredytu i ich konsekwencji na byt tych umów (zob. w szczególności wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20).

Analizując dopuszczalność dokonywania wykładni umowy na podstawie art. 65 k.c. w celu utrzymania jej w mocy po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 5 i 6 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy, który stwierdził nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy, dokonał wykładni tego warunku w celu złagodzenia jego nieuczciwego charakteru, nawet jeśli taka wykładnia odpowiadałaby wspólnej woli stron (zob. wyrok z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A.). Trybunał przypomniał, że w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w taki sposób, iż niezgodny z tym artykułem jest przepis prawa krajowego dający sądowi krajowemu możliwość uzupełnienia tej umowy przez

zmianę treści tego warunku (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH pkt 67, i tam przytoczone orzecznictwo).

Dokonanie wykładni na podstawie art. 65 k.c. sprowadzałoby się w rezultacie do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, ponieważ prowadziłoby do zmiany jej rozumienia np. przez wprowadzenie odesłania do „wartości rynkowej” waluty obcej. Jednak postanowienie uznane przez sąd za nieuczciwe nie powinno na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 być stosowane, a jego treść zmieniana (zob. wyrok TSUE z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A., pkt 70-71). Jedynie w przypadku, gdyby stwierdzenie nieważności nieuczciwego warunku zobowiązywało sąd do unieważnienia umowy w całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w związku z czym unieważnienie to skutkowałoby niejako ukaraniem konsumenta, sąd krajowy mógłby zastąpić ten warunek przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (tak postanowienie TSUE z 4 lutego 2021 r., C-321/20, CDT SA przeciwko MIMR i HRMM, pkt 43, i tam przytoczone orzecznictwo).

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje stanowisko, że w przypadku umowy kredytu indeksowanego kursem CHF, ale także w przypadku umowy kredytu denominowanego, po wyeliminowaniu z niej klauzul przeliczeniowych, nie jest możliwe utrzymanie takiej umowy w mocy. W takiej sytuacji nie jest bowiem możliwe określenie zgodnego z wolą stron rozmiaru wzajemnych świadczeń, a przede wszystkim wysokości zobowiązania konsumenta względem banku. Postanowienia określające główne świadczenia stron podlegają bowiem kontroli z punktu widzenia abuzywności tylko wówczas, gdy są niejednoznaczne (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.). W przeciwnym razie zasady ochrony konsumenta muszą ustąpić jednoznacznej woli stron. Jeżeli jednak postanowienia te są niejednoznaczne, to w efekcie nie ma zgodnych oświadczeń woli obu stron co do związania się umową o określonej treści. Nie istnieje więc konsens w zakresie głównych świadczeń, który z perspektywy art. 385¹ § 1 k.c. podlegałby ochronie. Stąd też wynika skutek w postaci braku związania umową w pozostałym zakresie (a nie tylko co do niedozwolonego postanowienia), skoro nie są uzgodnione główne świadczenia stron, a więc elementy konstrukcyjne umowy, przesądzające

o charakterze (istocie) danego stosunku prawnego (zob. wyrok SN z 13 października 2022 r., II CSKP 864/22, OSNC 2023, nr 5, poz. 50, i tam powołane orzecznictwo).

W rezultacie wyeliminowanie abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie prowadzi do utrzymania w mocy umowy kredytu indeksowanego kursem CHF jako kredytu złotowego oprocentowanego według stawki LIBOR (zob. wyroki SN: z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22; z 26 kwietnia 2022 r., II CSKP 550/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 694/22; z 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 875/22; z 30 maja 2023 r., II CSKP 1536/22; z 22 czerwca 2023 r., II CSKP 1484/22; por. jednak odmiennie wyroki SN: z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22; z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22; z 18 sierpnia 2022 r., II CSKP 387/22; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22; z 23 listopada 2022 r., II CSKP 923/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 272/22).

W zakresie podniesionego zarzutu naruszenia przepisów postępowania podkreślenia wymaga, że z przedstawionych rozważań wynikają m.in. dwa wnioski, istotne z punktu widzenia dalszej analizy. Po pierwsze, aktualne orzecznictwo zarówno Sądu Najwyższego, jak i TSUE zdeterminowane jest funkcją ochronną słabszej strony stosunków cywilnoprawnych, a więc konsumentów. Po drugie, co do zasady abuzywność poszczególnych postanowień umowy kredytowej prowadzi do jej bezwzględnej nieważności ze skutkiem *ex tunc*. Oznacza to, że konsument w pewnym momencie znajduje się w sytuacji, w której od początku wiążąca go umowa jest nieważna, a wszelki dotychczasowy obrót finansowy na kanwie tej umowy (wpłaty, przeliczenia, zarachowania) był po stronie banku, co więcej w powiązaniu z postanowieniami umownymi, które zostały uznane za abuzywne. Zatem *in primo aspectu* widać, że konsument nie jest w stanie precyzyjnie określić wysokości dochodzonych roszczeń, skoro wcześniej pozbawiony był odpowiednich informacji pozwalających mu zrozumieć mechanizmy indeksacji.

W rezultacie należy uznać, że wskazane powyżej argumenty stanowią wystarczającą podstawę do przyjęcia zaistnienia wyjątku zawartego w art. 232 zd. drugie k.p.c., a więc umożliwiającego podjęcie przez sąd inicjatywy dowodowej z urzędu.

Nie negując wyjątkowości uregulowania zawartego w art. 232 zd. drugie k.p.c., trafnie podkreśla się w nauce prawa, że aktywność sądu w sferze instruowania procesu należy przede wszystkim ograniczyć do wypadków podyktowanych ochroną szeroko pojmowanego interesu publicznego (zob. szerzej T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 236-239). Niewątpliwie, *in concreto* sprawa na linii powód-pozwani ma charakter prywatny. Jednakże, jeżeli weźmie się pod uwagę przedmiot tej sprawy, a więc w istocie tożsamy z sytuacją prawną bardzo wielu kredytobiorców w skali kraju, to bez przeszkód można przyjąć, że mamy do czynienia z przejawami ochrony szeroko rozumianego interesu publicznego.

Przypomnienia również wymaga, że już we wcześniejszych orzeczeniach Sąd Najwyższy przyjmował korzystne dla konsumentów rozwiązania dotyczące inicjatywy dowodowej. Wskazano bowiem m.in., że właśnie w tego rodzaju sprawach zachodzą przesłanki do dopuszczenia dowodu niewskazanego przez stronę (art. 232 k.p.c.). Jeśli bowiem sąd uzna określone postanowienie umowy za niedozwolone i stwierdza brak związania stron tym postanowieniem, czyni w dalszej konieczności ustalenia co do związania stron stosunkiem umownym i co do jego treści. Skomplikowany charakter rozliczeń kredytowych, zwłaszcza z uwzględnieniem stosowanych mechanizmów indeksacyjnych, przemawia za koniecznością zasięgnięcia wiadomości specjalnych w tym zakresie, przy czym niewątpliwie określenie sposobu wyliczeń, których winien dokonać biegły, zależy od przesądzenia powyżej wskazanych: nieuczciwego charakteru postanowienia umownego i wpływu tego stwierdzenia na byt umowy oraz zakres świadczeń stron (zob. wyrok SN z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; podobnie wyroki SN: z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18 i z 23 czerwca 2023 r., II CSKP 1464/22).

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).

(M.M.)